

Over de wondere wereld van de Kamishibai

Patrick Jordens

"Het gevoel om samen in een verhaal te duiken, het te delen, het tot leven te brengen met de stem, dat heb ik altijd zeer magisch gevonden. In de Middeleeuwen was het obsceen om niet luidop te lezen. Tot de 12de eeuw maakte je jezelf verdacht als je niet fluisterde of de woorden vormde met je mond tijdens het lezen. Lezen enkel voor jezelf, gescheiden van de anderen, dat kwam pas later."

Auteur Cornelia Funke in Die Zeit

Bij het schrijven van dit artikel loopt de jaarlijkse Jeugdboekenweek op haar laatste benen. Talloze scholen, bibliotheken, leesgroepen enz. ondernamen onder het goedkeurend oog van initiatiefnemer Stichting Lezen allerhande initiatieven om het jonge volkje warm te doen lopen voor boeken en verhalen. Leesbevordering en taalplezier, daar ging het om, en in het verlengde daarvan het prikkelen van de verbeelding, natuurlijk.

Een instrument dat aan al deze doelstellingen op een ontwapenende manier tegemoet komt, is de 'kamishibai'. Een bijzondere vertelvorm die we te danken hebben aan de Japanse cultuur, en die hier nog niet zo erg veel bekendheid geniet. De kunsteducatieve organisatie ABC (ART BASICS for CHILDREN) in Brussel wil daar graag verandering in brengen. Net zoals dit artikel.

EVEN POPULAIR ALS DE IJSKAR

Kamishibai is een traditionele Japanse vertelvorm ('kami' betekent papier en 'shibai' betekent drama, papier-drama dus). Het gaat om een klein theatertje (van 50 cm lang x 35 cm hoog) waarin grote tekeningen (A3) passen, en dat kan gemonteerd worden op de bagagedrager van een fiets. Elke tekening geeft een scène weer uit het verhaal. Een verteller verschuift de tekeningen, als ging het om een verstilde animatiefilm, en vertelt tussen het verhaal dat achteraan op de tekeningen te lezen staat.

Oorspronkelijk was de kamishibai een vorm van kleinschalig straattheater: een verteller reed met dit bakje achter op de fiets rond, hield halt op de hoek van de straat en trok luid de aandacht met een

***De verteller
verkocht eerst wat
snoep en begon
dan met zijn
verhaal, een
episode uit een
vertelling.***

houten ratel. Kinderen herkenden dat geluid en renden naar buiten. De verteller verkocht eerst wat snoep en begon dan met zijn verhaal, een episode uit een vertelling. Op een spannend moment brak hij af en beloofde later terug te komen voor het vervolg.

In Japan had de kamishibai een enorm succes tussen de jaren 1920 en 1950. Op een bepaald moment waren er maar liefst 3000 kamishibai-vertellers in de straten van Tokio. Er verschenen regelmatig nieuwe kamishibai's op de markt, en het waren vooral de prenten waar veel aandacht aan werd besteed. De verhalen waren meestal spannende avonturen of sprookjes uit de Japanse literatuur. Met de intrede van de televisie in de jaren '50 geraakte de kamishibai een beetje in de vergeethoek. De laatste jaren kent deze unieke vorm van verteltheater een soort revival.

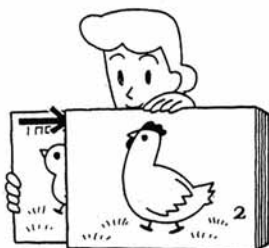
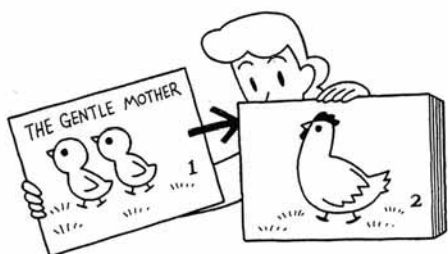
Ook ABC vzw (ART BASICS for CHILDREN) lanceert dit poëtische minitheater opnieuw, en organiseert ondermeer heel wat workshops in klasverband of voor bibliotheek-medewerkers. Bovendien heeft ABC ook een uitgebreide collectie Kamishibai-ver-

halen aangelegd, waarvan sommige kunnen ontleend worden, ondermeer Japanse 'traditionals', *De Reuzenkrokodil* van Roald Dahl/Quentin Blake, gloednieuwe verhalen van ondermeer Pascale Platel, Gerda Dendooven, Edward van de Vendel of Imme Dros, tijdloze bewerkingen van mooie prentenboeken uit de oude doos, verhalen van Marokkaanse en Turkse origine,... Die collectie breidt zich voortdurend uit.

HOE VERTEL JE EEN KAMISHIBAI?

Het vertelprincipe is zeer eenvoudig: voor aanvang van de vertelling plaats je alle tekeningen in de juiste volgorde in het theatertje. De tekst die bij de eerste tekening hoort, staat te lezen achteraan op de laatste tekening. Als je die tekst gelezen/verteld hebt, verplaats je de eerste tekening naar achter. De achterkant van het kamishibai-theatertje is open zodat je de tekst altijd kan lezen als je dat nodig vindt. Op de achterzijde van de eerste tekening zie je dan de tekst die bij de tweede tekening hoort enz. Kamishibai-verhalen bestaan gemiddeld uit 10 tot 14 tekeningen.

WAAROM WERKEN MET KAMISHIBAI IN DE KLAS/ BIBLIOTHEEK?

Kamishibai is een mooi en handig instrument om kinderen in contact te brengen met de kracht en magie van verhalen en tekeningen. 'Handig' omdat een grote

groep kinderen (max.30) er tegelijkertijd van kan genieten. Dat is niet mogelijk bij een gewoon prentenboek. Dit poëtische miniverteltheater is in die zin erg dankbaar om te gebruiken in de klas, de bibliotheek, in een jeugd-atelier,... Bij het begin van een taalles, als aangename pauze tussendoor, om een

thema in te leiden enz. en dat voor kinderen van alle leeftijden.

Mogelijke doelstellingen van het werken met de kamishibai:

- *leesbevordering*: kinderen worden geprikkeld en verrast door de verhalen en

gaan nadien zelf op zoek naar prentenboeken;

- *taalplezier en taalontwikkeling*: kinderen worden vaak interactief betrokken bij het kamishibai-verhaal (door middel van vragen, beschrijven van de tekeningen,...) en ook in de werkvormen die volgen op de vertelling worden kinderen aangespoord om zelf creatief te zijn met taal en beelden;
- *creativiteit stimuleren*: kinderen kunnen zelf een kamishibai-verhaal maken en illustreren, waardoor een appèl wordt gedaan op hun persoonlijke verbeelding, expressie,... Bovendien is er mogelijkheid tot differentiëren: sommige kinderen zullen liever vertellen, anderen tekenen liever, nog anderen spreken graag voor een publiek enz.
- *leren samenwerken/sociale vaardigheden/burgerschap ontwikkelen*: kinderen leren samenwerken om tot een mooi collectief resultaat te komen. Mogelijke barrières op basis van geslacht/achtergrond enz. vallen weg omwille van een gezamenlijk creatief proces.

De parallel tussen de beleving bij kamishibai en de eerste fase om taal te ontdekken bij baby's ligt voor de hand: voor heel kleine kinderen verwijs je bijna altijd naar het object als je een nieuw woord introduceert. Bij kamishibai speelt zich iets gelijkaardigs af: de tekeningen ondersteunen de tekst sterk, waardoor het begripsvermogen toeneemt.

HOE KAN JE WERKEN MET KAMISHIBAI?

In deze paragraaf gaan we dieper in op een aantal mogelijke (!) werkvormen die je kan toepassen in de klaspraktijk als je met de kamishibai aan de slag gaat. Deze tips zijn

gebaseerd op ervaringen die ABC heeft opgedaan tijdens een aantal workshops. In het eerste deel geven we wat meer uitleg bij het vertellen met de kamishibai an sich, en beschrijven we beknopt enkele korte activiteiten die je als een naverwerking aan dat vertellen kan koppelen (een workshop-formule). Het tweede deel beschrijft (in grote lijnen!) een project dat gedurende meerdere dagen kan duren en waarbij de kinderen zelf een kamishibai-verhaal gaan maken (een traject-formule).

De parallel tussen de beleving bij kamishibai en de eerste fase om taal te ontdekken bij baby's ligt voor de hand.

DE WORKSHOP-FORMULE

DE VERTELPLEK

Creëer een intieme vertelsfeer en maak er een speciaal moment van. Ideaal is een ruimte die min of meer kan verduisterd worden.

Tip: plaats de kamishibai op een tafeltje/verhoog en laat de kinderen plaatsnemen op kussens op de grond (met als ondergrond een tapijt) voor het theatertje. De vertelling wordt dan intenser ervaren. Een lampje dat je op de prenten richt, maakt het geheel af.

In een klaslokaal kan je de banken in een U-vorm rond de kussens plaatsen, zodat de kinderen na het horen van het verhaal snel kunnen beginnen werken. Of je plaatst de banken meteen in een groepsworkpositie, d.w.z. tegenover mekaar om met vier tot zes kinderen samen te werken.

DE VERTELSESSIE ZELF

Voor je aan een verhaal begint, kan je een korte introductie geven op kamishibai: even uitleggen waar het vandaan komt en hoe het in Japan werd gebruikt. Het verhaaltje over de snoep verkopende verhalenverteller zullen de kinderen ongetwijfeld graag horen. Vergeet niet alvorens je begint de titel van het verhaal en de naam van de schrijver en illustrator mee te geven. Uiteraard heeft ieder zijn/haar eigen manier van verhalen vertellen. Je kan stemmetjes gebruiken (bij de dialogen), liedjes invoegen, af en toe met een instrument begeleiden...

Maar hoe persoonlijk dat vertellen ook is, toch willen we enkele algemene tips meegeven:

- Als je je er goed bij voelt, kan je op een eenvoudige manier de kinderen actief betrekken tijdens het vertellen, door af en toe een vraag te stellen: *Wat zie je zoal op deze tekening? Wat denken jullie dat er nu gaat gebeuren? Wie is volgens jullie dat personage op de tekening?...*
- Je kan ook spelen met het verschuiven van de tekeningen, heel snel, heel traag, slechts tot halverwege zodat ze het verloop van het verhaal beter volgen, het tweede deel van de tekening mogen raden enz.
- Je zit bij voorkeur naast het theatertje, zodat je contact kan houden met het publiek en ook af en toe naar de tekeningen kan wijzen.
- In het kamishibai-theatertje van ABC is er een rood gordijntje voorzien dat je kan verschuiven. Het is een magisch moment wanneer bij het begin het gordijn open gaat, en ook het einde van de vertelling kan je bijzonder maken door het rode gordijn er opnieuw terug in te schuiven als het verhaal is afgelopen.

NAVERWERKING

Enkele suggesties om na het vertellen rond taalbeleving te werken met de kinderen aan de hand van korte, speelse opdrachten:

Lezen en vertellen

- Laat de kinderen het verhaal navertellen zonder de prenten te tonen. Bijvoorbeeld een kind begint, als die het niet meer weet, gaat iemand anders verder.
- Laat de kinderen een vervolg verzinnen, of bedenken wat aan het verhaal kon vooraf zijn gegaan. Ze kunnen dat eventueel ook neerschrijven en nadien voorlezen.
- Laat elk kind kort iets vertellen bij één prent of vraag elk kind de tekst voor te lezen die bij een bepaalde prent hoort (leesoefening).
- Toon de prenten en verander bijvoorbeeld het standpunt van waaruit de kinderen het verhaal kunnen bekijken. Dat kan bijvoorbeeld door inleving in een van de figuren.

Dramatiseren

- Vertrek vanuit stilstaande beelden/ *tableaux vivants* (wat je op de prent ziet), en laat de kinderen in groepjes scène per scène naspelen.

Fantaseren

- De kinderen leggen de tekeningen in een nieuwe volgorde en trachten met bestaande ingrediënten een nieuw verhaal te bedenken. Je kan hen ook vragen om het in grote lijnen op te schrijven en nadien aan de klas te vertellen.

- Een nieuw kringverhaal maken en telkens bij het derde of vierde kind laat je het verhaal een andere wending nemen: *Komt er nu iets avontuurlijks of eerder iets gekks? Wordt het een spannend, gevaarlijk, tragisch of happy end? ...*

DE TRAJECT-FORMULE: EEN KAMISHIBAI-VERHAAL AANMAKEN MET DE KINDEREN

DOELGROEP

Een dergelijk kamishibai-project lijkt ons geschikt voor een 4de, 5de of 6de leerjaar. Met jongere kinderen (kleuters en eerste graad lager onderwijs) kan je aan de slag met de korte opdrachten uit de workshop-formule. De kinderen hoeven zeker niet extra mondig of taalvaardig te zijn, integendeel. De kamishibai is net uitermate geschikt om ook eerder taalarme kinderen te prikkelen om hun taalkennis te verhogen en vooral het taalplezier te vergroten!

TIMING

Bij voorkeur werk je wekelijks gemiddeld een drietal uur aan het project, gedurende vijf tot zeven weken. Zo hebben de kinderen tijd om hun verhaal te laten bezinken en heb je zelf de mogelijkheid om de lessen verder voor te bereiden, het verhaal uit te schrijven, enz.

DOELSTELLINGEN/EINDTERMEN

De werksessies passen binnen de domeinen Wereldoriëntatie, Taal en Plastische opvoeding. Maar dit project is in elk geval vakoverschrijdend. Afhankelijk van waar je zelf de nadruk op wil leggen (spreken, schrijven, creatieve expressie, drama, intercultureel werken) kan je de opdrachten aanpassen.

OPBOUW

In grote lijnen bestaat het project uit volgende stappen:

- Sessie 1: Kennismaking met de kamishibai
- Sessie 2: Een eigen verhaal aanmaken
- Sessie 3 & 4: Kamishibai-prenten maken
- Sessie 5: Uitschrijven/typen of stempelen van het verhaal / Extra schrijf oefeningen
- Sessie 6: Inoefenen van het verhaal (dramatiseren)
- Sessie 7: Een voorstelling spelen (voor schoolgenootjes, ouders, grootouders)

ORGANISATIE

Omdat het project heel wat inbreng en activiteit van alle kinderen vraagt, is het aangewezen om een beroep te doen op een tweede begeleider (bijvoorbeeld een taakleerkracht, een zorgcoördinator of leesmoeder/vader). Die tweede begeleider hoeft niet bij elke sessie aanwezig te zijn, enkel bij het groepswork van de kinderen, om te coördineren en van dichterbij te stimuleren.

Deze suggesties zijn uiteraard niet bindend en de opbouw/het verloop van het project zal verschillen al naargelang je eigen fantasie, de interactie met en het taalniveau van de kinderen, de beschikbare tijd, enz.

SESSIE 1: Kennismaking met de kamishibai (Timing: ongeveer 3 uur)

SETTING

Plaats het kamishibai-theatertje vooraan op een verhoog. Vraag de kinderen voor het theatertje plaats te nemen op een tapijt met kussens. Zet de banken of in een U-vorm rond de kussens of in een groepsworkopstelling.

INTRO

- Voorstelling van het kamishibai-theater: *wat is het? Waar komt het vandaan?*
- *Weten de kinderen iets over Japan?* Je kan samen Japan zoeken op de wereldkaart.
- Vertellen van een Japans verhaal, bijvoorbeeld *Issun Boshi* (uit het Japans vertaald naar het Nederlands, verkrijgbaar bij ABC).
- Voorstellen van het project: we gaan samen een verhaal maken (we zullen in groepjes werken van maximum zes à zeven kinderen per groep) en er ook de illustraties bij maken.

EEN VERHAAL BREIEN

Laat de kinderen het systeem van kamishibai uitproberen door hen zelf een ander kamishibai-verhaal te laten vertellen. Ze kunnen het frame ook even gebruiken als een soort tv-kastje: ze vertellen iets over zichzelf, bijvoorbeeld over wat ze het voorbije weekend hebben gedaan. De andere kinderen mogen vragen stellen.

Om een beetje hun fantasie aan te wakkeren, doen we in groep een spel: een verhaal breien. Iemand begint met een verhaal (openingszin), zijn of haar linkerbuurman gaat verder en voegt één of twee zinnen aan het verhaal toe, zijn of haar linkerbuurman neemt over en iedereen komt aan de beurt. We moedigen kinderen aan hun fantasie de vrije loop te laten. De laatste verzint een slot. Dan begint een vrijwilliger opnieuw met een openingszin en doen we het spel nog eens over. De tweede keer zal het zeker al veel vlotter gaan. Kinderen fantaseren graag, maar zijn het vaak niet gewoon om dat in een schoolcontext te doen. Soms kunnen voorwerpen kinderen helpen om een verhaal te beginnen (bijvoorbeeld een slakkenhuis, stukje kruit, brief, kistje, sleutel,...).

KORT ANALYSEMOMENT

Samen met de kinderen gaan we op zoek naar elementen die belangrijk zijn bij het maken van een verhaal:

- Fase 1 = Situering: *waar speelt het zich af? Wanneer? Welke personages?*
- Fase 2 = Verhaal zelf: *wat gebeurt er?* (probleemstelling/conflictsituatie)
- Fase 3 = Slot: oplossing/ontknoping

Deze elementen/fases geven het verhaal een spanningsboog. Het is bijvoorbeeld belangrijk dat het publiek zich enigszins kan identificeren met één van de personages, en om die identificatie te laten ontstaan, is een soort evolutie in het verhaal aangewezen.

EVALUATIE MET DE KINDEREN

- *Wat vonden jullie van deze eerste sessie? Wat was er leuk/minder leuk/moeilijk?*
- *Wat zijn jullie verwachtingen naar de volgende sessies toe?*

SESSIE 2: Een eigen verhaal aanmaken (Timing: ongeveer 3 uur)

SETTING

Je kan met de banken werkeilanden maken in de klas. Om een verhaal aan te maken, werk je best met groepjes van maximum zes kinderen. Het kamishibai-theatertje staat vooraan centraal.

INTRO

- Onthaalgesprek op de kussens: *wat hebben we vorige keer gedaan en wat gaan we vandaag doen?*
- Vertellen door de begeleider van een nieuw kamishibai-verhaal met het theatertje om de sfeer te scheppen.

DRAAIBOEK VAN EEN VERHAAL MAKEN

Een draaiboek is een rudimentaire, vooral visuele voorstelling van het verhaal in enkele sleutelscènes.

1. *Inleiding*

Kinderen sluiten hun ogen en je vraagt hen terug te denken aan een droom die ze onlangs gehad hebben. Kinderen die zich geen droom kunnen herinneren, mogen een wensdroom verzinnen. Daarna vertellen kinderen hun droom aan elkaar. Er zijn romantische dromen, nachtmerries, grappige dromen enz. Zo is het ook met verhalen. Er zijn verschillende soorten verhalen. *Welke soorten kennen jullie?* Sprookjes, griezelverhalen, thrillers, detectives, avonturenverhalen, fantasieverhalen enz.

2. *Kinderen overleggen welk soort verhaal ze willen vertellen*

Je kan hiervoor ook terugvallen op de opwarmingsoefeningen (zie sessie 1).

3. *Brainstorming*

Waar zou het verhaal zich kunnen afspelen? Wanneer? Personages? Sfeer? Wat gebeurt er? Hoe? Wie is er allemaal bij betrokken? Wat moet er zeker voorkomen in het verhaal? Welk soort einde willen we aan het verhaal? Vraag in elke groep aan één van de kinderen om alle elementen die worden aangebracht op te schrijven. Als er voldoende begeleiders zijn, kan die begeleider dit voor elke groep doen. Bijvoorbeeld kinderen willen volgende elementen in hun verhaal: vliegen (vogel, vleermuis, vampier), bloed, rare geluiden, bos met grote hoge bomen, jongen en een meisje, hun vader en moeder zijn dood, ze wonen in een oud kasteel, spook dat kan verdwijnen, vos of wolf, jongen denkt dat meisje gek is, Superman,...

4. *Verhaallijn uittekenen (opeenvolgen van gebeurtenissen), een draaiboek maken*
 We proberen nu met alle groepjes samen een verhaallijn te maken (nog geen details!); we kunnen zo komen tot een tien- à twaalf tal scènes. Dat uitschrijven kan je doen aan de hand van een draaiboek, een A3-blad dat is onderverdeeld in tien of twaalf vakjes met daaronder wat plaats voorzien voor enkele regels tekst. Om deze fase vlot te laten verlopen, schrijft de begeleider of een leerling (die makkelijk schrijft) elke scène in één of twee regels neer.
5. *Eigen personage uitwerken*
 Elk kind tekent en beschrijft nu uitvoerig zijn/haar personage. Begeleiders stellen extra vragen. Kinderen gebruiken prentenboeken, internet,... om op te zoeken hoe de staart van een wolf eruit ziet. Kinderen die graag tekenen, besteden veel tijd aan het grafisch uitwerken van hun personage; kinderen die graag schrijven, leggen daar de nadruk op. Kinderen mogen elkaar ook helpen. De begeleider heeft deze uitgewerkte personages ook later nog nodig wanneer ze verschijnen op de tekeningen. Vraag de kinderen ook om eens met hun personages korte toneeltjes te spelen waarbij ze zelf de dialogen verzinnen voor de scènes. De kinderen zullen zich daardoor het verhaal sterker eigen maken, en zo'n improvisatieronde op basis van de draaiboeken wakkert de fantasie aan en geeft meer vorm aan het verhaal.
6. *Verhaal verfijnen*
 Als iedereen klaar is, herhaalt de begeleider wat er op het draaiboek staat en leest de trefwoorden voor die eerder door de kinderen geformuleerd werden. Sommige elementen zullen wegvallen, er zullen misschien nieuwe elementen moeten bijkomen zodat alle puzzelstukken op hun plaats vallen. De begeleider schrijft nu zoveel mogelijk het verhaal meer in detail uit.

KORTE EVALUATIE

- Was het leuk om zelf een verhaal te bedenken?
- Waar zat je soms strop?
- Ben je tevreden over het resultaat?
- Moet een verhaal per se logisch zijn? Kan het ook niet op een droom lijken?...

EXTRA TIPS OM HET AANMAKEN VAN EEN VERHAAL TE VERGEMAKKELIJKEN

1. *Werken met kaartjes waar tips op staan*
 Om plaats van het gebeuren, personages en tijdstip te kiezen voor het verhaal kan je ook gebruik maken van kaartjes waar een suggestie op staat, bijvoorbeeld een reus, in de metro, om middernacht,... De kaartjes maken grappige combinaties en de kinderen kunnen er dan zelf mee aan de slag om er een verhaal rond te breien. Voor sommige kinderen die niet zo vaak meer fantaseren, kan dat een handig hulpmiddel zijn.
2. *Vertrekken vanuit voorwerpen*
 Vraag de kinderen om bijvoorbeeld iets uit een ander land mee te brengen (bij kinderen van allochtone afkomst kan je vragen om een voorwerp mee te brengen uit het land van

herkomst): een vakantiefoto of een schelp uit Spanje of een cadeautje van je oma in Turkije,... Elk kind vertelt kort iets over wat hij/zij meebracht (waar het vandaan kwam, wie het had meegebracht, waar het thuis werd bewaard,...) Uiteindelijk kiezen we met de hele klas enkele voorwerpen uit. Rond deze voorwerpen gaan we associëren.

Een andere werkvorm is om de kinderen zeven voorwerpen te laten kiezen en om met al deze voorwerpen een verhaal te bedenken. Alle voorwerpen zouden op één of andere manier een 'rol' moeten krijgen in het verhaal.

SESSIES 3 en 4: *Aanmaken van de tekeningen* (Timing: 3 à 4 uur)

De begeleider schrijft tegen de derde sessie het verhaal van zijn groep uit in scènes. Hierbij respecteert hij zoveel mogelijk de tekst van de kinderen. Hij kopieert eveneens de hoofdpersonages (getekend in zwart-wit door de kinderen), op verschillende groottes, in verschillende richtingen.

SETTING

Een aantal werkeilanden (afhankelijk van aantal kinderen) en de Kamishibai staat vooraan centraal.

INTRO

- Onthaalgesprek op de kussens: *wat hebben we vorige keer gedaan en wat gaan we vandaag doen?*
- Luisteren naar een nieuw kamishibai-verhaal. Als de kinderen er zin in hebben, kunnen ze het ook zelf voorlezen.

ILLUSTRATIES MAKEN BIJ HET VERHAAL

We werken in dezelfde groepen van vorige keer. We lezen samen het verhaal nog eens door. Elk kind leest twee stukjes. De kinderen kiezen dan voor welke illustraties zij verantwoordelijk zijn. We bekijken eerst samen enkele kamishibai-prenten (verschillende technieken) en we bespreken samen met de kinderen wat belangrijk is voor de illustraties, o.a. grote tekeningen (het publiek moet het van op afstand kunnen zien), duidelijke personages, kleur, tekeningen moeten het verhaal ondersteunen, te veel details leiden af,... Een gelijkaardige achtergrond voor elke tekening van één verhaal geeft een eenheid aan de tekeningen. Het spreekt ook voor zich dat de kinderen de hoofdpersonages met telkens dezelfde picturale figuren moeten afbeelden want anders kan het publiek de tekeningen niet interpreteren. Dit dient eerst duidelijk te worden gemaakt aan de kinderen. Samen kiezen ze op welke manier ze de achtergrond van de prenten gaan maken.

Mogelijke technieken:

- Met foto's van de kinderen zelf werken zodat je een soort fotoroman maakt.
- Je kan je baseren op technieken uit de schilderkunst (zoals pointillisme, kubisme, expressionisme,...) om de kinderen tot nieuwe, minder gebruikelijke technieken te inspireren.

- Kleurvlakken aanmaken met verschillende technieken (zoals spatten, schilderen, ecoline,...) Uit deze kleurvlakken knippen de kinderen dan de voorwerpen, huizen, personages,... die een rol spelen in hun verhaal.
- Het is ook leuk voor de kinderen als ze helemaal op het einde de tekeningen kunnen plastificeren (pas nadat de tekst op de achterkant is gekleefd). Het is de finishing touch, en een blijk van respect voor hun werk.

EXTRA TIP

Omdat het aanmaken van de tekeningen meestal veel tijd vraagt, kan je tussendoor een leuke schrijfpdracht geven. Je roept telkens één kind naar voren, en die schrijft drie regels van een verhaal. Dan komt een ander kind voor wie je de eerste twee regels verstopt, hij/zij ziet enkel de laatste regel van het verhaal en gaat daarop verder. Zo komen alle kinderen aan bod, waardoor je een klassikaal verhaal hebt laten maken. Het is tegelijk een ludieke manier om hen tot schrijven aan te sporen.

SESSIE 5: *Neerschrijven van het verhaal* (Timing: 2 à 3 uur)

De meeste kinderen schrijven niet zo graag, vooral omdat ze bang zijn om fouten te maken, en daardoor bijna vergeten dat schrijven ook een activiteit kan zijn om je gedachten en gevoelens uit te drukken, om te communiceren, om te spelen met taal,... We geloven dat de motivatie in het kader van de kamishibai weer een beetje kan toenemen, omdat ze zich bezig houden met hun eigen verhaal en hun persoonlijke fantasie, en omdat ze dit kenbaar willen maken aan anderen. Schrijven krijgt op die manier dan weer meer 'zin'.

SETTING

Banken staan nu per twee en het kamishibai-theater centraal vooraan.

INTRO

Onthaalgesprek: samen bekijken van de tekeningen, overlopen wat we deze sessie zullen doen.

SCHRIJFACTIVITEITEN

Kinderen werken nu per twee. Elk koppel krijgt de korte inhoud van één of twee scènes; de korte inhoud is opgesteld door de begeleider. Op basis daarvan schrijven ze de scène iets langer uit. Je kan een paar tips geven om hen te inspireren:

- Maak de beschrijvingen wat langer en meer gedetailleerd;
- Bouw er af en toe dialogjes in;
- ...

Voor het slot van hun scène is het wel noodzakelijk dat ze overleggen met degene die de volgende scène beschrijft, zodat het verhaal te volgen valt als het straks wordt verteld. Je kan een kaartje voorzien met daarop het nummer van de scène waaraan de kinderen aan het werken zijn, zodat dat 'zoekmoment' ook vlot kan verlopen. Nadien bied je verschillende

technieken aan om die teksten op een leuke manier vorm te geven. De kinderen kunnen de tekst eerst uittypen, stempelen, alvorens hem achteraan op de bijhorende prenten te kleven. Vooraleer de tekst grafisch wordt afgewerkt, kan de begeleider wel best de schrijffouten eruit halen, zonder daar veel nadruk op te leggen. Nogmaals: het gaat in eerste instantie niet om goed of fout, wel om terug plezier te vinden in het schrijven.

AANVERWANTE ACTIVITEITEN

Je kan de kinderen ook de kans bieden om hun reacties op het project neer te schrijven in een evaluatieschriftje. Als je een kamishibai-voorstelling organiseert, is het ook leuk om de kinderen samen de uitnodiging voor ouders, buurtbewoners,... te laten maken en/of een affiche! Ook dat kan een leuke schrijfpdracht zijn. Bedenk eerst met hen wat er allemaal moet op komen te staan: *wat gaat er gebeuren? Plaats? Uur? Locatie?* Je kan de zinnen van de kinderen ook gebruiken in andere taallessen, bijvoorbeeld in spraakkunst als je zou werken rond begrippen als onderwerp, lijdend voorwerp,... Het zal de kinderen weer extra motiveren als ze met hun eigen zinnen aan de slag mogen gaan.

SESSIE 6: *Inoefenen van het verhaal / dramatiseren* (Timing: ongeveer 1,5 uur)

SETTING

Zet alle banken aan de kant, zorg ervoor dat er voldoende ruimte is om te kunnen spelen. De kamishibai blijft wel ergens centraal staan.

INTRO

- Onthaalgesprek op de kussens: *wat hebben we vorige keer gedaan en wat gaan we vandaag doen?*
- Kinderen lezen eerst zelf een bestaand kamishibai-verhaal voor.
Hier kan je als leerkracht al een paar tips vooraf meegeven:
  - ◆ Probeer elk personage een ander stemmetje te geven;
  - ◆ Lees zo klaar en duidelijk mogelijk;
  - ◆ Hou ook af en toe oogcontact met het publiek;
  - ◆ ...

Geef niet te veel aandachtspunten ineens. De kinderen zijn het niet gewoon om voor een groep voor te lezen of te vertellen. Je kan hen daar wel in stimuleren. Maar zorg er voor dat het niet te prestatiegericht of te artificieel wordt, het moeten geen kleine acteurs worden. Je kan wel enkele leuke dramaspelletjes¹ met de kinderen doen om hen los te maken en hen meer vertrouwen te geven wanneer ze straks voor een publiek moeten spelen.

1. *Dialogen navertellen*

Laat de kinderen per twee of drie (afhankelijk van het aantal personages) de verschillende scènes uit hun verhaal naspelen, eerst in hun eigen woorden. De begeleider geeft aan wie welke scène speelt (hou wel al rekening met de voorkeuren van de kinderen voor een rol). Laat de kinderen nadien ook eens individueel bepaalde

scènes in hun eigen woorden navertellen voor de ganse klas. Deze oefening is belangrijk om hen zelfvertrouwen te geven als ze straks bijvoorbeeld in de buurt of op een schoolfeest gaan vertellen.

Mogelijke opdracht om het spelplezier te vergroten en de expressiemogelijkheden af te tasten: Vertel het eens opnieuw, maar nu alsof je een boze leerkracht, een vrolijke pastoor, een zatlap,... bent.

2. *Kamishibai-verhaal vertellen*

Laat de kinderen hun verhaal inoefenen rond de kamishibai. Ze moeten de rollen verdelen, stemmetjes oefenen,... Belangrijk is natuurlijk de figuur van de verteller. Misschien kunnen twee of drie kinderen mekaar aflossen als verteller.

EXTRA INFORMATIE

Soms zal je nogal wat fouten horen optreden tijdens het vertellen. De kinderen daar constant op verbeteren kan heel remmend werken, en hun vertelplezier breken en zelfvertrouwen ondermijnen. Anderzijds is het natuurlijk ook jammer om hen bijna doelbewust fouten te laten maken als ze het nadien voor een publiek zullen brengen. Je kan de kinderen heel subtiel verbeteren door de zin/woorden op een juiste manier te herhalen na de fouten, en dus niet letterlijk te zeggen dat het fout was, maar wel het juiste alternatief te bieden. Er is geen eenduidige oplossing voor, maar het is wel goed om er op één of andere manier aandacht aan te besteden.

SESSIE 7: *Voorstelling van de kamishibai* (Timing: ongeveer 1 uur)

Het publieke vertelmoment is natuurlijk 'le moment suprême' van dit project. Er zijn verschillende mogelijkheden: met de kamishibai-fiets in de buurt (die fiets kan je aanvragen bij

ABC), op een school- of wijkfeest,... Een meerwaarde hiervan is zeker het mobiel karakter. Het is ook leuk voor de kinderen om met de fiets van de ene plek naar de andere te rijden en ter plekke te zoeken (met de klappers) naar een publiek (bijvoorbeeld als het markt is in het dorp,...). Het maakt het project ook af, en het verwijst naar het begin van het project, waar de leerkracht vertelt over de Japanse origine van kamishibai.

Bij een project van ABC in Antwerpen had een groepje kinderen de plaatselijke kruidenier en zijn vrouw een rol gegeven in hun verhaal. Dat groepje is met de fiets naar de winkel getrokken en heeft voor de etalage het verhaal gebracht. De kruidenier en zijn vrouw waren aangenaam verrast en vroegen nadien zelfs een kopij van het verhaal. Het is een leuke manier om ook de buurt op het schoolgebeuren te betrekken en omgekeerd.

Zonder fiets kan je natuurlijk ook een voorstelling verzorgen. Het theatertje staat op een verhoog en de kinderen vertellen de verhalen voor de andere schoolkinderen, de ouders, de andere leerkrachten,... Een schoolfeest lijkt een geschikt moment om een kamishibai-presentatie te organiseren. Zoek wel een rustige plek; anders gaat het verhaal volledig in het rumoer verloren. Alle groepjes brengen hun verhaal. Gemiddeld worden er dus zo'n vier verhalen verteld, eventueel aangevuld met een verhaal van een professioneel schrijver/illustrator. Een of meerdere kinderen van elk groepje nemen de vertellersrol voor hun rekening. De andere kinderen kunnen personages spelen, en er geluidsdecors of muziek bij maken, de tekeningen verschuiven,... Als er veel publiek is, moet je misschien wel een microfoon voorzien voor de vertellers zodat het verhaal zeker goed te horen is.

SLOTEVALUATIE VAN HET PROJECT

Kringgesprek of schriftelijk aan de hand van een aantal vraagjes:

- *Wat was het leukste/boeiendste moment van het project voor jou?*
- *Wat viel er tegen?*
- *Wat heb je hier vooral uitgeleerd?*
- *Vind je het moeilijk/tof om samen te werken, waarom?*

WAAR VIND JE KAMISHIBAI'S?

Kamishibai-theatertjes en -verhalen zijn in België niet in de handel te verkrijgen. Bij ABC kan je zowel theater als verhalen aankopen in de vorm van een kamishibai-pakket²: het gaat om een makkelijk trans-

porteerbare koffer met daarin plek voor het theatertje, twee verhalen en een pedagogisch cahier met allerlei suggesties en werkvormen. De koffer dient meteen als verhoogje om de kamishibai op te plaatsen en zo goed zichtbaar te kunnen vertellen.
www.abc-web.be

Theaters en verhalen zijn ook te vinden bij een aantal buitenlandse organisaties. *Kamishibai for Kids* is een Amerikaanse organisatie die al jaren kamishibai promoot. Je kan er traditionele Japanse kamishibai-verhalen bestellen. De tekst is in het Engels en de verhalen worden geleverd met een handleiding over hoe je ermee kan werken in de klas. Houd er rekening mee dat de prenten kleiner zijn dan ons standaard A3-formaat.

www.kamishibai.com

In Amsterdam kan je bij de organisatie *Het ABC* zowel kamishibai-verhalen als theater-tjes bestellen (onder meer ook verhalen in het Turks en het Arabisch). Bij deze verhalen kan ook een lesmap geleverd worden.

www.hetabc.nl

Bij Biblion Uitgeverij verscheen onlangs *Kamishibai, de magie van het vertelkastje* van Karin Wanrooij, eveneens een soort handleiding voor al wie met kamishibai aan de slag wil.

www.nbdbiblion.nl

De grootste bron van verhalen vind je uiteraard in Japan zelf waar prentenboeken bijna standaard ook op kamishibai-formaat worden uitgegeven. Op de achterzijde vind je niet alleen de tekst (uiteraard in het Japans) maar ook lesideeën. Meer info bij *IKAJA, the International Kamishibai Association of Japan*. www.studio.co.jp/kamishibai

Rest ons nog enkel jullie veel plezier en vertel magie toe te wensen bij één of ander kamishibai-moment!

Patrick Jordens
ART BASICS for CHILDREN
Dansaertstraat 98
1000 Brussel
www.abc-web.be

Noten

- 1 Dergelijke dramaspelen vind je o.a. in
  - Van Dijk, M. (1986). *Dramatiseren*. Bussum: De Toneelcentrale.
  - Rooyackers, P. (1993). *Honderd dramaspelen*. Den Haag: Phanta Rhei.
  - Janssens, L. (1989). *Het Rijk der verbeelding*. Amsterdam: Meulenhoff Educatief.

NVDR: Deze niet meer zo recente werken zijn nog te koop of ook interbibliotheekair aan te vragen in de bibliotheek.

Van Lidwine Janssens verschenen ook nog *De kunst van het spelen* (Meulenhoff Educatief, 1999) en *De leraar speelt mee* (SLO, 1993).

- 2 Het pakket kost 250 euro. Je kan ook afzonderlijke verhalen bijbestellen aan de prijs van 40 euro per verhaal. Het (pedagogisch) cahier is apart verkrijgbaar aan 8 euro. Handige Harry's kunnen zelf een kamishibai-theatertje bricoleren. Een handleiding hiervoor is te vinden op <www.abc-web.be>.